

Riigikogu juhatus
ap.kk@riigikogu.ee

Teie

15.06.2010 nr 1-9/247

Õiguskantsler 05.07.2010 nr 10-02/101075/1003909

Vastus Riigikogu liikmete kirjalikule küsimusele

Tänan Teid Riigikogu liikmete Georg Pelisaare, Jüri Ratase, Inara Luigase, Heimar Lengi ja Toivo Tootseni poolt mulle esitatud kirjalike küsimuste edastamise eest. Käesoleva kirjaga edastan oma vastuse pöördumisele.

I Esitatud küsimused

Oma pöördumises palusid Riigikogu liikmed vastust järgmistele küsimustele:

1. Puudega noorel, kes elab asenduskodus, koguneb aastate jooksul korralik summa, millega oleks võimalik iseseisvasse ellu astuda. Taolised noored aga ei taju sageli ees ootavaid raskusi ja kulutavad raha kergekäeliselt, pillavalt. Kas te näete võimalust, et riigi kulul asenduskodus viibival puudega inimesel oleks võimalik piirata tema raha kasutamist kuni iseseisva elu alustamiseni?
2. Teovõime piiramisel on oluline eestkostja määramine, kelleks asenduskodu töötajad isikuliselt sageli ei tahaks olla. Kas näete võimalust pikendada asenduskodu kui eestkostetasutuse õigusi kuni noore asenduskodust lahkumiseni? Millised on täna asenduskodus töötavate kasvatajate võimalused piirata kerge vaimupuudega inimese rahade kasutamist? Kas te peate vajalikuks mingite piirangute kehtestamist?
3. Kui vaimupuudega noorel on pereliikmed, siis saavad nad vajadusel esitada taotluse puudega inimese teovõime piiramiseks. Kui aga noorel puudub perekond, kas siis oleks võimalik asenduskodu töötajatele laiendada pereliikmete õigusi?

II Õiguskantsleri vastused

Riigikogu liikme kirjaliku küsimuse esitamisega seonduvat reguleerivad Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse (RKKTS) §-d 147-148. RKKTS § 147 lõike 1 järgi võib kirjaliku küsimuse esitada õiguskantslerile tema võimkonda kuuluva üksikküsimuse kohta teabe saamiseks. RKKTS § 147 lg 2 lause 1 järgi peab küsimus olema lühike ning võimaldama lühikest vastust. RKKTS § 148 kohaselt vastab küsimuse adressaat küsimusele kirjalikult 10 tööpäeva jooksul selle edastamisest arvates.

Riigikogu liikmed soovivad oma kirjalikus küsimuses sisuliselt vastust sellele, millised on Eesti kehtivas õiguses võimalused piirata asenduskodus elavate täisealiste vaimupuudega noorte poolt tehingute tegemist oma varaga ning hinnangut praegu olemasolevate võimaluste laiendamise põhiseaduspärasusele ja otstarbekusele. Minu arusaamise järgi on kirjaliku küsimuse instituudi

raames põhjendatud õiguskantslerile esmajoones selliste küsimuste esitamine, mis otseselt seonduvad läbiviidud (sisuline ja menetluslik aspekt) või alustatud menetlustega (menetluslik aspekt). Riigikogu liikmete poolt tõstatatud küsimust ma seni ühegi läbiviidud või käimasoleva menetluse raames analüüsinud ei ole. Selgitan, et nii õigustloova akti või aktide põhiseaduspärasuse kui ka ombudsmeni menetluse raames haldusaktide ja toimingute kiiranalüüs (10 tööpäeva jooksul vastamine) ei võimalda üldjuhul selgitada välja kõiki asja lahendamiseks vajalikke asjaolusid ega kuulata ära akti ettevalmistaja, vastuvõtja ega rakendaja seisukohti. Osapoolte ärakuulamata jätmine ei ole aga kooskõlas hea halduse tavaga, mille järgimise kohustus seob ka õiguskantslerit. Seadusandja on õiguslaste selgituste andmise korra vastu võtnud märgukirjale ja selgitustaotlusele vastamise seaduses, mille kohaselt muuhulgas valitsusasutused annavad selgitusi nende poolt välja tõstatatud õigusaktide nagu ka nende eelnõude kohta. Seega on kirjaliku küsimuse esitajatel võimalik asenduskodu või asenduskodu töötajate õigusi puudutavates küsimustes pöörduda sotsiaalministri poole. Isiku teovõime piiratud ja talle eestkostja määramise võimalustega seotud küsimustes on pädev selgitusi andma justiitsminister. Ka täiendavate meetmete loomise vajalikkuse ja otstarbekuse küsimust on eelkõige pädevad hindama nimetatud ministrid kui antud valdkondades õiguspoliitika kujundamise eest vastutajad.

Vaatamata eelöeldule pean siiski võimalikuks esitada põgusalt omapoolsed seisukohad Riigikogu liikmete poolt tõstatatud küsimustes.

1. Kas te näete võimalust, et riigi kulul asenduskodus viibival puudega inimesel oleks võimalik piirata tema raha kasutamist kuni iseseisva elu alustamiseni?

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse (edaspidi TsÜS) § 8 lõike 1 kohaselt on teovõime isiku võime teha iseseisvalt kehtivaid tehinguid. TsÜS § 8 lõike 2 kohaselt on täielik teovõime 18-aastaseks saanud isikul (täisealisel). Alla 18-aastaselt isikul (alaealisel) ja isikul, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kehtvalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida, on piiratud teovõime. Kui isikule, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida, on määratud kohtu poolt eestkostja, siis eeldatakse, et isik on piiratud teovõimega ulatuses, milles talle eestkostja on määratud.

Eestkoste seadmist täisealise isiku üle reguleerivad perekonnaseaduse¹ (edaspidi PKS) §-d 202–207. PKS § 203 lg 1 kohaselt määratakse isikule eestkostja juhul, kui täisealine ei suuda vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida. Eestkostja määratakse kohtu poolt tsiviilkohtumenetluse seadustiku 53. peatükis sätestatud menetluses.

Võimalus teha iseseisvalt ja omal äranägemisel tehinguid endale kuuluva varaga, sealhulgas otsustada oma raha kasutamise üle, on täieliku teovõime üks olulisemaid tunnuseid. Eelnevast nähtuvalt on täisealine isik üldjuhul täielikult teovõimeline ning võib talle kuuluva varaga piiranguteta tehinguid teha. Tema teovõime saab olla piiratud üksnes juhul ja ulatuses, milles ta oma vaimsest seisundist tulenevalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida.

Kui täisealiseks saanud asenduskodus elav noor ei oma piisavat vaimset küpsust oma omandi kasutamiseks ja käsutamiseks, siis on seadusest tulenevalt võimalik määrata talle eestkostja. Muud võimalust täisealise isiku varaliste õiguste piiramiseks lähtuvalt tema vaimsest seisundist kehtiv õigus mulle teadaolevalt ette ei näe.

¹ Küsimustele vastamisel on lähtutud 1.07.2010 jõustunud perekonnaseaduse sätetest. Võrreldes varemkehtinud perekonnaseadusega on uues seaduses eestkoste teostamise reegleid oluliselt täpsustatud ja täiendatud.

2. Kas näete võimalust pikendada asenduskodu kui eestkostetasutuse õigusi kuni noore asenduskodust lahkumiseni? Millised on täna asenduskodus töötavate kasvatajate võimalused piirata kerge vaimupuudega inimese rahade kasutamist? Kas te peate vajalikuks mingite piirangute kehtestamist?

Esmalt märkin, et PKS § 204 lg 2 keelab määrata isiku eestkostjaks selle tervishoiu-, hoolekande- või haridusasutuse töötajat, kus isik elab. Samuti sätestab PKS § 205 lg 4, et isiku eestkostjaks ei või määrata seda tervishoiu- või hoolekandetasutust, kus isik viibib. Seega välistab uus PKS selgesõnaliselt võimaluse, et asenduskodu kui hoolekandetasutus või mõni asenduskodu töötajatest võiks täita seal elava täisealise isiku suhtes eestkostja ülesandeid. Nimetatud sätete eesmärgiks on vältida asenduskodu töötaja tööalaste ja isiklike huvide vastuolu eestkostja seisundist tulenevate kohustustega eestkostetava suhtes.

Nagu leidsin vastuses eelmisele küsimusele, on kehtivas õiguses võimalik piirata täisealise isiku poolt oma vara iseseisvat valdamist, kasutamist ja käsutamist talle eestkostja määramisega. Eestkostja määratakse kohtumenetluses, kus tehakse ühtlasi kindlaks, millises ulatuses on isiku teovõime piiratud. Kui isiku suhtes ei ole sellist menetlust läbi viidud, siis tuleb eeldada tema täielikku teovõimelisust ning ka õigust oma vara vabalt vallata, kasutada ja käsutada.

Kehtiv õigus ei anna asenduskodu ega muu hoolekandetasutuse töötajale õigust asutuses viibivate isikute raha kasutamist kontrollida või piirata. Kui tegemist on alaealisega või täisealise isikuga, kelle üle on seatud eestkoste, siis on isikule kuuluva vara käsutamise õigus kohtu poolt määratud ulatuses ja seadusest tulenevate piirangutega isiku eestkostjal.

Seni ei ole üheski minu poolt läbi viidud menetluses tõusetunud küsimust asenduskodu või muu hoolekandetasutuse töötajatele õiguste andmise vajadusest asutuses viibiva isiku vara kasutamise piiramiseks. Pean võimaluse loomist selliste piirangute rakendamiseks asenduskodu töötaja poolt äärmiselt kaheldavaks.

Olen seisukohal, et vaimupuudega täisealiste noore teovõimelisuse hindamine ja sellest lähtuvate toimumispiirangute (sh raha kasutamise piirangute) kehtestamine on lubatav ainult sõltumatus, asjatundlikkus ja iga vaimupuudega isiku eripärasid arvestavas menetluses. Selliseks menetluseks on isiku üle eestkoste seadmise kohtumenetlus.

Muul viisil isiku varaga seotud õiguste piiramine, nt Teie küsimuses välja toodud võimalus näha ette isiku üle alaealisena eestkostet teostanud isiku või asutuse volituste (automaatne) pikenemine tema täisealiseks saamise korral, ei tagaks minu arvates puudega isiku õiguste ja huvide küllaldast arvestamist. Täisealiseks saanud isiku teovõime olemasolu või puudumist ja sellest tulenevat eestkostevajadust saab hinnata ainult iga isiku puhul individuaalselt ja vajalike eriteadmiste olemasolul (nt eestkoste seadmise menetluses viiakse läbi psühhiaatriline ekspertiis eestkoste määramise vajalikkuse kohta). Asenduskodus elavad täisealiseks saanud noored on oma vaimsetelt võimetelt erinevad, erinev võib seetõttu olla ka nende teovõime piiratuse määr. Kõigi asenduskodus viibivate täisealiste isikute jaoks ühetaoliste kitsenduste rakendamine võiks seetõttu tähendada nende õiguste ebaproportsionaalset piiramist.

Samuti kahtlen tõsiselt võimaluses anda asenduskodule või asenduskodu töötajatele muul viisil täiendavaid õigusi asenduskodus elava täisealise isiku varaliste õiguste kitsendamiseks. Asenduskodul või asenduskodu töötajatel puudub kohtuga võrreldav erapooletus asenduskodus viibivate isikute varaga seotud õiguste piiramise otsustamiseks. Meenutan, et seadusandja on

näinud hoolekandeesutuse või seal töötava isiku määramises isiku eestkostjaks ohtu eestkostetava huvidele ning sellise võimaluse selgesõnaliselt välistanud. Hoolekandeesutusel või tema töötajatel ei peaks olema võimalust sekkuda asutuses viibiva isiku varaliste õiguste teostamisse ka väljaspool eestkotesuhet.

Minu arvates ei saa vaimupuudega täisealistele noortele vara kasutamiseks täiendavate piirangute kehtestamist põhjendada ka asjaoluga, et noor viibib asenduskodus riiklikul ülalpidamisel. Põhiseadus tagab igaühele võimaluse oma vara vabalt vallata, kasutada ja käsutada ning riik ei saa asuda seda õigust piirama üksnes seetõttu, et ta on otsustanud tagada isikule omapoolse ülalpidamise.

3. Kui noorel puudub perekond, kas siis oleks võimalik asenduskodu töötajatele laiendada pereliikmete õigusi?

PKS § 203 lg 1 kohaselt võib kohus määrata täisealisele isikule eestkostja isiku enda, tema vanema, abikaasa, täisealise lapse või valla- või linnavalitsuse avalduse alusel või omal algatusel. Nimetatud loetelus ei mainita tõepoolest asenduskodu või asenduskodu töötajaid täisealisele isikule eestkoste seadmise taotlemiseks õigustatud isikutena. Esitatud loetelust ei tulene aga, et seadus keelaks ka muudel isikutel pöörduda noore elukohajärgse kohaliku omavalitsuse üksuse või asjaomase kohtu poole ning juhtida nende tähelepanu asenduskodus elava täiskasvanud isiku võimetusele oma tegudest aru saada või neid juhtida. Nii valla- või linnavalitsusel (PKS § 176 lg 1 ja § 202) kui ka pädeval kohtul on kohustus vastava info saamise korral piiratud teovõimega isiku õigusi kaitsta. Seega peavad nad kontrollima eestkoste seadmise vajalikkust ning alustama vajadusel eestkoste seadmise menetlust.

Leian, et võimalusega teavitada tekkinud olukorrast piiratud teovõimega isiku elukohajärgset kohalikku omavalitsust või kohut on asenduskodu töötaja jaoks olemas võimalus astuda samme asenduskodus viibivale isikule eestkoste seadmise menetluse algatamiseks. Asenduskodu või asenduskodu töötajate lisamine eestkoste seadmise taotlemiseks õigustatud isikute nimekirja ei tagaks neile minu hinnangul oluliselt suuremat sisulist võimalust asenduskodus elava täisealise noore õiguste kaitsmiseks.

Austusega

/allkirjastatud digitaalselt/

Indrek Teder